

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.6.1.17>

STOSUNKI SPOŁECZNO-POLITYCZNE ISLAMSKIEJ REPUBLIKI IRANU Z NIEKTÓRYMI KRAJAMI ZATOKI PERSKIEJ

Vasyliisa Bondarenko

*aspirant Katedry Stosunków Międzynarodowych i Polityki Światowej
Instytutu Stosunków Międzynarodowych Kijowskiego Uniwersytetu Narodowego imienia Tarasa Szewczenki
(Kijów, Ukraina)*

ORCID ID: 0000-0003-4100-8554

e-mail: vasilisa1997@ukr.net

Adnotacja. Niniejsza praca naukowa przeprowadza szczegółową analizę relacji Islamskiej Republiki Iranu z kluczowymi aktorami międzynarodowego procesu politycznego i handlowo-gospodarczego w regionie Zatoki Perskiej, które są częścią Rady Współpracy Zatoki Perskiej, założonej w 1981 roku. Ważną część tego artykułu dotyczy relacji między Islamską Republiką Iranu a Królestwem Arabii Saudyjskiej, które od początku ich ustanowienia doświadczyły różnych etapów rozwoju: okresów zbliżenia, współpracy, fazy konfrontacji o różnorodnym charakterze z odpowiednich zagadnień i stale znajdowały się w dynamicznym wirze wydarzeń. Pogorszenie stosunków między wyżej wymienionymi krajami położyło swój początek w wyniku zakończenia rewolucji islamskiej w 1979 r., która w niesamowitym tempie rozprzestrzeniła się na terytorium Iranu i popularyzowała się na poziomie regionalnym. Biorąc pod uwagę jakość tych relacji dzisiaj, można śmiało powiedzieć, że ten dialog międzynarodowy przechodzi fazę najtrudniejszej i najbardziej stresującej fazy po 2016 roku. Od ponad roku kraje znajdują się w konfliktach w regionie Bliskiego Wschodu, bezpośrednio w punktach krytycznych, takich jak Syria, Jemen, Liban i Irak.

Artykuł naukowy przedstawia badania stosunków handlowych i gospodarczych oraz briefing dialogu politycznego Teheranu z innymi aktorami wspomnianego stowarzyszenia. Podkreśla się znaczenie obecności czynnika religijnego w tej kwestii, który jest zakorzeniony w relacjach między wszystkimi uczestnikami międzynarodowego dialogu politycznego i jest szeroko wykazany u podstaw konfrontacji sunnicko-szyickiej, a także stosowania dyktatur religijnych w celu osiągnięcia własnych celów politycznych w regionie przestrzeni bliskowschodniej.

Słowa kluczowe: Iran, Arabia Saudyjska, sunnici, szyici, stosunki międzynarodowe, konflikt, islam, ropa naftowa.

SOCIO-POLITICAL RELATIONS BETWEEN THE ISLAMIC REPUBLIC OF IRAN AND OTHER ACTORS OF PERSIAN GULF

Vasyliisa Bondarenko

*Postgraduate Student at the Department of International Relations and World Politics
Institute of International Relations of Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine)*

ORCID ID: 0000-0003-4100-8554

e-mail: vasilisa1997@ukr.net

Abstract. This research article will conduct a feasible analysis of the Islamic Republic of Iran's relationship with key actors in international political, trade and economic process in the Persian Gulf region, which is presented as a part of the Gulf Cooperation Council, established in 1981. An important part of this article examines the relationship between the Islamic Republic of Iran and the Kingdom of Saudi Arabia, which since its inception has undergone various stages of development: periods of rapprochement, cooperation, phases of confrontation on various issues and are currently positioned in a dynamic vortex. Deterioration of relations between the above-mentioned countries began with the end of the Islamic Revolution in 1979, which was spread at an incredible rate throughout Iran and became popular on the global scale. Given the quality of this relationship today, it is fair to mention that this international dialogue is going through a phase of the most difficult and tense phase since 2016. For years, the countries have been in conflict situations in the Middle East, directly in such hotspots as Syria, Yemen, Lebanon and Iraq. This research paper represents a study of trade and economic relations and a briefing on Tehran's political dialogue with other actors in the above-mentioned association. This paper examines the importance of the presence of religious factor in this issue, which is inherent in the relations between all participants in the international political dialogue and is widely demonstrated in the Sunni-Shiite confrontation, as well as the use of religious dictatorships to achieve their own political goals in the region of Middle East.

Key words: Iran, Saudi Arabia, Sunnis, Shiites, international relations, conflict studies, Islam, petroleum.

СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ВІДНОСИНИ ІСЛАМСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ ІРАН ІЗ ДЕЯКИМИ КРАЇНАМИ ПЕРСЬКОЇ ЗАТОКИ

Василіса Бондаренко

*аспірант кафедри міжнародних відносин та світової політики
Інституту міжнародних відносин*

Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Київ, Україна)

ORCID ID: 0000-0003-4100-8554

e-mail: vasilisa1997@ukr.net

Анотація. У науковій праці представлено ґрунтовний аналіз взаємовідносин Ісламської Республіки Іран із ключовими факторами міжнародно-політичного та торговельно-економічного процесу в регіоні Перської затоки,

які входять до складу Ради співпраці арабських держав Перської затоки, заснованої у 1981 році. Значна частина цієї статті представляє відносини між Ісламською Республікою Іран та Королівством Саудівської Аравії, які з початку їх установаження переживали різні стадії розвитку, як-от періоди зближення, співробітництва, фази конфронтації різноманітного характеру з відповідних питань, та постійно перебували у вирі подій. Погіршення взаємовідносин між вищезазначеними країнами заклало свій початок у результаті завершення Ісламської революції у 1979 році, яка неймовірними темпами поширилася на всю територію Ірану та популяризувалася на регіональному рівні. Беручи до уваги якість цих взаємовідносин сьогодні, можна з упевненістю стверджувати, що цей міжнародний діалог переживає етап найскладнішої та найнапруженішої фази після 2016 року. Не один рік країни перебували у конфліктних ситуаціях у регіоні Близького Сходу (безпосередньо у таких гарячих точках, як Сирія, Ємен, Ліван та Ірак).

Наукова стаття репрезентує дослідження торговельно-економічних відносин та брифінг політичного діалогу Тегерана з іншими факторами вищезазначеної асоціації. Наголошується на важливості присутності релігійного фактора в цьому питанні, який закладений у відносини між усіма учасниками міжнародно-політичного діалогу та широко демонструється в основі сунітсько-шіїтського протистояння, а також використання релігійних диктатур із метою досягнення власних політичних цілей у регіоні близькосхідного простору.

Ключові слова: Іран, Саудівська Аравія, суніти, шіїти, міжнародні відносини, конфліктологія, іслам, нафта.

Вступ. Регіон Близького Сходу завжди уявлявся як геополітично важливий простір світу. Відносини ключових гравців з Ісламською Республікою Іран не тільки константно підживлюють інтерес головних модераторів світових політичних процесів у період напружених політико-економічних та соціальних взаємозв'язків, а й створюють предмет для наукових досліджень спеціалістів різного категоріального апарату.

Відомо, що регіон Близького Сходу утримує в собі близько 40% світових резервів нафтових покладів та відіграє роль важливого транзитно-логістичного пункту. У своєму класичному розумінні Перська затока розглядається через призму енергетичного інтересу та перспективи розбудови економічного діалогу, зокрема й із Заходом – найбільш зацікавленим імпортером світових енергоресурсів. Сьогодні Близький Схід посідає перше місце у світі у питанні закупівлі воєнного озброєння та техніки (Військово-технічне співробітництво країн Магрибу з країнами світу: можливості для України, 2010).

Варто зазначити, що всі держави Перської затоки безпосередньо чи опосередковано перебували під загрозою «арабської весни», яка почалася у 2010 році на території Тунісу та продовжує свою активність у деяких країнах регіону і дотепер. Відповідним результатом такої діяльності стала велика кількість нових гарячих точок та підвищений рівень конфліктогенності у регіоні. Нині у державах «шіїтски» Перської затоки проживає 63 млн осіб, а в сучасному Ірані – приблизно 84 млн (Населення Ірану: 2020).

Основна частина. Сучасний етап взаємовідносин Ірану з іншими країнами Перської затоки перебуває у максимально різному векторі розвитку: від регіональних до загальноарабських тенденцій, від вузько- до широкоспеціалізованих. Варто зазначити, що під час Ісламської революції 1979 року та довготривалого періоду релігійної диктатури в країні Іран відчував себе частково відрізненим від діалогу із союзниками у регіоні Близького Сходу. Із моменту підписання договору за ядерною програмою у 2015 році керівництво Ірану значно посилює свій політичний дискурс та почало активніше займатися питаннями налагодження діалогу з країнами Перської затоки, які входять до складу Ради співробітництва арабських держав Перської затоки (далі – РСАДПЗ) (Ядерная сделка с Ираном: многие страны довольны, 2015). За посередництва у цьому договорі Іран налаштував взаємовідносини з країнами, з-поміж яких деякі переслідували ворожі позиції щодо ІРІ. Співробітництво у цій структурі регіонального діалогу дало можливість країнам викарбувати спільні економічний, культурний та соціальний вектори розвитку. Задля підвищення безпеки країн у регіоні країни РСАДПЗ заснували військовий складник організації. «Щит півострова» був заснований із метою упередження та реагування на військову агресію проти будь-якої з країн-членів РСАДПЗ. Важливим фактором впливу в цьому питанні залишається американська присутність, яка полягає у співробітництві РСАДПЗ із головною країною НАТО – США. Вашингтон відіграє ключову роль у поставках військового обладнання, проводить регулярні навчання та перепідготовку військових кадрів країн-членів. Дотепер американці продовжують утримувати військові бази на територіях країн, що входять до складу РСАДПЗ («Арабська весна» триває?, 2013).

Взаємовідносини між колишньою Персією та провідним нафтовим експортером (КСА) в регіоні Близького Сходу ніколи не характеризувалися спокійним та легким контактом. Ці дві держави не поділяли територіальних інтересів одне одного, важко йшли на компроміс та нелегко вирішували будь-які історичні питання. Проте завершення довголітнього правління шаха та перемога ісламського революційного руху в 1979 році кардинально змінили відносини між обома країнами. Варто зазначити, що кожна з країн прагнула досягти регіонально-домінантного положення і претендувала на звання регіонального лідера. Деякі дослідники близькосхідного регіону порівнюють таку приховану конфронтацію з періодом «холодної війни», але у глобально зменшеному масштабі. Говорячи про виявлення такої конфронтації, варто згадати про відповідні події: звершення політичної та військової диктатури С. Хусейна в Іраку, коли Іранський уряд почав набирати сил у регіоні та безпосередньо у Багдаді, та випадок боротьби Ізраїлю з терористичною організацією «Хезболла», сформованою ще у 1982 році за посередництва та підтримки Аятоли Хомейні у відповідь на ізраїльську окупацію Лівану.

Стосовно сучасного періоду, то новий етап охолодження та відчуження між обома країнами розпочався у 2016 р. (після того, як у Ряді був жорстоко покараний шіїтський проповідувач). Випадок зі смертю цього представника став вагомим викликом місцевій опозиції Німра Аль-Німра. Загалом, вважається, що ця акція

становила не що інше, як бажання спровокувати офіційний Тегеран на відповідь та розворушити каталізатор напруги між обома країнами.

Офіційна політика та заяви з боку Королівства Саудівської Аравії несли конфронтаційний та упереджуваний характер щодо діяльності Тегерана на території саудів. Неодноразово Ріяд застерігав та попереджував ІРІ щодо можливих наслідків стосовно константної підтримки «терору» в КСА. Відповіддю Тегерану стали звинувачення Королівства Саудівської Аравії у «злочинах», які були вчинені у регіоні та отримали вигляд «різні мусульман» у таких країнах, як Сирія, Ірак, Ємен. Президент Ісламської Республіки Іран Хасан Рухані закликав сусідні держави в регіоні до реакційних рухів із метою покарання монархії.

Варто зазначити, що протягом усього часу існування обох держав та відносин між ними країни постійно перебували у напружених стосунках та були втягнуті в різноманітні конфлікти в регіоні, як-от сирійське питання, конфлікт у Ємені, війна в Іраку та конфронтація у Лівані. Важливим є те, що Іран та КСА посідають ключові позиції на Близькому Сході та опосередковано були втягнуті в різноманітні конфлікти в регіоні. Протягом усього часу обидві держави надавали підтримку протилежним сторонам у конфлікті, проте намагалися максимально уникнути військової конфронтації. Іран завжди мав більшу армію за кількісними показниками (приблизно від 600 до 900 тисяч осіб), ніж саудівці (близько 200 тисяч осіб). Проте визначений військовий бюджет Королівства Саудівської Аравії значно перевищував ІРІ (майже у 10 разів) (Зінін, 2016: 57–66).

Наріжним каменем в історії обох країн стало загострення **сирійського питання** з 2011 року, яке постійно створювало каталізаційні події в існуванні та діяльності обох держав на географічній та політичній мапах регіону. Позиції обох держав стали непримиримими щодо сирійської кризи з весни 2011 року. Якщо звернути увагу на історичну ретроспективу, то з моменту завершення ісламської революції відносини між обома країнами отримали характер партнерських або й союзницьких. Іран та Сирія неодноразово демонстрували схожість у політичних поглядах та одноманітність у поширенні своїх антиамериканських та антизрайльських переконаннях у цьому регіоні. Важливе місце в цій дискусії посідає питання палестинців, в якому позиції Тегерана та Дамаска також мають один вектор, адже вони переконані, що палестинці повинні отримати законні права на ці території, які мали бути визволені від сіоністської окупації. Тегеран активно підтримує позиції радикальних палестинських та арабських організацій, які ставлять за мету отримання контролю над своїми територіями.

Сирія та її територія має стратегічне значення для Ісламської Республіки Іран, адже слугує свого роду платформою для продовження та популяризації політики Тегерана, а також ідейних сил у Лівані, де присутня масштабна шіїтська діаспора та община. Результатом таких політичних уподобань стало те, що із самого початку антиурядових рухів Тегеран надав підтримку Дамаску, засудив масове втручання інших факторів у регіоні у внутрішні справи на території Сирії та розпочав підтримку у військовому, фінансовому, економічному, медійному форматах (Купрейчук, 2015: 58)

Що стосується КСА, то офіційний Ел-Ріяд став на підтримку опозиційної платформи, на бік джихадистів, які прагнули звершення політичної диктатури Башара ал-Асада та перейняли роль головного фінансового спонсора революційних повстань. До того ж варто зазначити, що це угруповання, яке було створене ще у 2015 році й у складі якого перебували вихідці з Ель-Ріяду, за своїм характером було наближене до терористичних (за прикладом «Джабхат Ан-Нусра»). Водночас уряд Саудівської Аравії визначає та розміщує терористичну організацію ІДІЛ та урядущий режим у Сирії на одному рівні в ієрархії національних загроз та небезпек, що стоять перед країною. Політичний режим Башара Аль-Асада прирівнюється до свого роду «васалітету Тегерана» та звинувачує Іран у константних поставках зброї та воєнної підтримки відповідних сил у Сирії.

Щодо **Республіки Ємен**, то ситуація в цій країні також становить доволі важкий регіон для віднайдення компромісу між двома державами. Головною причиною подій у Ємені є релігійний фактор, який розгорнувся довкола прошіїтських та просунітських племен у 1962 році (після повалення монархічного режиму та встановлення республіканського устрою в Ємені). Щодо приблизної статистики, то шіїти становлять 40% населення, решту – суніти, які складають релігійну більшість у країні. Вагому роль у цьому релігійному питанні відіграла саме КСА у векторі своєї підтримки сунітського населення через належність до ідеології ваххабізму («Ірано-Єменська гра»: Чого прагне та не прагне Тегеран?).

Беручи до уваги інші країни «арабської шістки», найбільший інтерес та можливості становить **Султанат Оман**. За попередніми промовами та заявами міністр закордонних справ Моххамед Заріф повідомив, що «кордонів для розбудови відносин» між обома державами не існує, а міжнародний діалог налагоджений у найкращому вигляді. З 2016 року відносини між Іраном та Оманом перейшли на якісно новий рівень, адже держави підписали угоду про делімітацію кордонів за лінією моря. До світової пандемії COVID-19 держави мали налагоджені регулярні авіасполучення між Маскатом та Тегераном (як пасажирські, так і вантажні). Країни створили Об'єднану торгову палату, яка дозволяла громадянам ІРІ засновувати різні компанії в Омані, особливо у вільних зонах. Іран надає значну фінансову допомогу Оману, оскільки зарекомендував себе одним із центрів сили в усіх контекстах. ІРІ здійснює постійне інвестування та спонсорювання в Султанат, а офіційний Маскат інвестує в іранський морський порт Чахбехар, що розташований у південно-західній частині Ірану – провінції Сістар та Белуджистан. Обидві країни мають налагоджені торговельні відносини. Головними товарними категоріями, які експортує ІРІ до Оману, є вироби зі сталі, мідь, сільськогосподарські продукти, килими, цемент для будівництва (головними будівельними компаніями-забудовниками є іранські).

У 2013 році країни підписали спільну угоду щодо реалізації проекту стосовно будівництва газопроводу між Іраном та Оманом. Після того, як міжнародні санкції щодо Ірану були частково зняті, країни розпочали співпрацю щодо реалізації цього питання. Стратегічний інтерес становить Оман для Ірану з точки зору географічного розташування, адже морські бази та портові сполучення відіграють важливу роль у транспортуванні товарів та відчиняють двері Ірану в Азію та Африку (Чому Іран та Оман посилюють відносини?, 2017).

Ще один геополітично та геостратегічно важливий партнер для Ірану – **Об'єднані Арабські Емірати**. За рахунок потужних зв'язків між двома країнами напруження у відносинах торгово-економічного порядку майже не вплинуло на комерційні зв'язки між ними. З кожним роком Іран підвищує рівень свого позитивного сальдо торговельного балансу з ОАЕ, основу якого становить газовий конденсат, продукти нафтового походження, вироби зі сталі та інші товари різноманітного використання. Щодо імпорту, то головну частину складає устаткування, деталі та механізми технічного призначення, транспортні засоби, продукти харчування, технології з охолодження приміщень. Статистичні дані наголошують, що сьогодні на території ОАЕ функціонують понад 80 тис. компанії іранського походження.

Незважаючи на взаємовідносини між обома країнами, які існують не одне десятиріччя, Ер-Ріяд та Тегеран мають спірні питання, які виникли через належність трьох островів у Перській затоці (Абу-Муса, Великий та Малий Томб). Дотепер ОАЕ мають намір вирішити питання за рахунок дипломатичних зв'язків та мирного врегулювання конфлікту з Тегераном за посередництва двосторонніх переговорів та за допомогою міжнародного арбітражу. Важливим аспектом у цьому питанні залишається те, що ОАЕ планують відділити політичний аспект від торгово-економічного, культурного та гуманітарного, щоб урегулювати питання островів із максимально вигідною позицією для власного національного інтересу.

ОАЕ – важливий економічний плацдарм для Ірану, адже за час установлення та накладення Заходом санкцій проти ІРІ Тегеран міг існувати економічно, здійснювати та підтримувати фінансові операції валютного характеру, які були недоступними для реалізації під час санкцій, накладених на Іран (Зовнішня політика ОАЕ).

Із **Державою Кувейт** (найменшою за територіальними показниками країною) Іран установив та підтримував доволі тісні зв'язки протягом тривалого часу (ще до моменту здобуття незалежності). Іран запропонував Кувейту свою підтримку та допомогу під час конфліктного питання з Багдадом (Ірак) щодо цієї території за часів правління князівства, а після цього надавав підтримку за часів диктатури Саддама Хусейна та військової операції Іраку проти Кувейту. Сьогодні торговельне сальдо між обома країнами доходить майже до 100 млн доларів та 70–90 тис. іранців, які постійно мігрують між двома країнами та які зайняті у різноманітних секторах. У 2016 році голова парламенту Кувейту зазначив, що країни РСАДПЗ не можуть функціонувати без такого сильного центру в регіоні, як Іран.

Щодо держав, які пережили відповідну перехідну та кризову фазу «арабської весни», найближчі та найтепліші відносини серед усіх країн РСАДПЗ має саме **Катар** (за оцінкою арабського спеціаліста Аз-Заабі). Зближення такого характеру та налагодження діалогу відбулося через обачливу та нейтральну політику Дохи щодо Тегерана. Конфліктних зіткнень з Іраном удалося уникнути через те, що найбільші та найвагоміші поклади нафтових родовищ перебувають на спірному кордоні з Бахрейном. По-друге, Доха чітко та завчасно усвідомила, що після падіння Єгипту через важкі внутрішньополітичні розлади та втрату лідерської позиції в цьому регіоні, Катар переслідував чіткий намір обійняти більш важливі геополітичну та геостратегічну позиції в цьому просторі. З початку встановлення відносин країни довгий час не могли дійти консенсусу та компромісу, оскільки підтримували різні сторони та обіймали різні позиції щодо сирійської кризи та питання в Бахреїні через поклади нафтових родовищ. До того ж Доха неодноразово демонструвала свою зацікавленість у підтримці організації «Брати-мусульмани», до якої офіційний Іран не виражав підтримки. Проте в останній час між країнами відносини почали поступово налагоджуватися та були продемонстровані навіть відповідні якості періоду розрядки. Представники торговельно-економічних відомств налагодили контакти та відносини з представниками інших відомств та успішно створили Загальний комітет щодо економічного співробітництва.

Відповідно, можна зробити висновок, що сьогодні Ісламська Республіка Іран повністю налаштована на аспект налагодження діалогу та співробітництва з країнами РСАДПЗ. Іран має наміри укріпити інвестиційний портфель, покращити політичні взаємовідносини між іншими учасниками регіону та забезпечити собі позицію мінідержави-лідера в цьому конфліктному регіоні Перської затоки. Щодо перспектив економічного розвитку країни, то підприємці та бізнес-сектор, проаналізувавши стан торговельних потуг та відносин з іншими гравцями, планують посилити свої можливості на ринку, розширити потенціал своїх організацій та структур. Після зняття санкцій з Ірану країна має намір зафіксувати своє положення на світовому та регіональному ринках.

Зважаючи на важливі особливості цього регіону, перед Іраном стоїть достатня кількість викликів та перешкод на шляху налагодження контактів, установлення дружніх відносин та заснування потужних вигідних економічних відносин. Факт того, що ІРІ та інші країни «арабської шістки» становлять монополістів серед постачання вуглеводної сировини, демонструє та підживлює інтерес до співпраці між країнами в цьому регіоні, однак ці країни доволі монотоварні та не виготовляють різну кількість інших продуктів, які могли б представити на ринку, тому в певному сенсі існують у конкурентних умовах на світових нафтових ринках, що підживлює інтерес до захисту національного блага та відстоювання національних інтересів. Варто врахувати те, що сьогодні Іран має дедалі меншу кількість нафти, а разом з Іраком, де його вплив підвищується

з кожним днем, намагається після повного зняття санкцій створити гідну конкуренцію КСА та обійти саудівців у секторі нафтовидобування.

Зважаючи на важливість релігійного чинника як формувального елементу зовнішньої та внутрішньої політик у цьому регіоні, Іран та КСА не покращають стан своїх відносин, адже всі кризові й конфліктні ситуації та питання, які виникли за довгий час, містилися ідеологічне протистояння та конфлікт релігійних інтересів, які виходять зі стародавніх догм ісламу.

Головним протистоянням, яке назріває вже не перше десятиріччя між багатьма країнами арабського світу, є ідеологічний поділ прихильників ісламу на сунітів та шіїтів та права успадкування престолу халіфа після смерті пророка Моххамеда. Шіїти переконані, що за всіма правами це місце повинен посісти Алі (656–661 рр.) – четвертий «мусульманський праведний халіф», який був жорстоко вбитий своїми противниками. Розкол почався у 680 р., коли Алі Хусейна вбили в Карбаллі (територія сучасного Іраку), після чого суніти, які (на протигагу шіїтам) уважають, що владу може мати лише та людина, що має відповідну репутацію та звання богослова, правознавця вищого рангу, захопили та консолідували політичну владу, в результаті чого шіїти залишилися осторонь.

Суперечка щодо правонаступництва в халіфаті має стародавню історію, тоді як нині розподіл ісламістів на сунітів та шіїтів спричинений саме політичними причинами, а не суворими релігійними догмами. Звичайно, звертаючись до витоків історії, можна побачити, що поділ розпочався за довгий час, але сучасність зосереджується на конфлікті Ірану, який офіційно є шіїтським, та Королівством Саудівської Аравії, яка офіційно представлена сунітськими віровченнями. Панує думка, що поділ у релігії є доволі зручним інструментом для того, щоб спростувати взаємну боротьбу одне проти одного, роблячи таке протистояння більш агресивним та підірваним.

З огляду на історичну ретроспективу, для більшої частини держав Близького Сходу вищезазначений релігійний поділ не відігравав такого вагомого значення у політичному питанні регіону. У середині ХХ століття ключовим політичним рухом був арабський націоналізм, а різниця між сунізмом та шіїзмом взагалі не відіграла жодної ролі, а з початком 1980-х рр. увагу світової спільноти до цього регіону привернуло протистояння Ірану з Іраком, у якому сунітські держави підтримували Ірак. Із початком ХХІ ст. та втручанням США у внутрішні справи певних держав спостерігається постійне намагання повалити диктаторський режим Саддама Хусейна. До цього періоду релігійні розрізнення не відігравали значної ролі, але зміна відбувалася через політику регіональних держав, яку підірвала підтримка з боку США. Хусейн виступив ворогом як для Ірану, так і для КСА (не беручи до уваги факту підтримки саудівцями Іраку у війні 1980 рр.), створюючи свого роду баланс у регіоні Близького Сходу. З часу повалення режиму Хусейна в Іраку США прибрали цей баланс і створили вакуум в Іраку, який прагнула заповнити Саудівська Аравія та Іран за рахунок свого протистояння. Тегеран постійно намагався підтримувати радикальні шіїтські групи в Іраку з метою використання такого роду розбіжностей на свою користь задля поширення іранського впливу, інтересів та протистояння сунітським державам, наприклад Саудівської Аравії. Подібне політичне маневрування в Іраку після повалення режиму Саддама Хусейна, яке із самого початку не виражалось у релігійному питанні, проте ситуація значно змінилась із моменту нової політичної епохи в Іраку. Ця ситуація значно допомогла розврушити релігійні розбіжності між обома групами, тому цей поділ є доволі значущим для Іраку і дотепер. На прикладі Іраку не важко дійти висновку, що схожі події відбуваються і в інших арабських державах цього регіону, зокрема в протистоянні сунітських саудів із шіїтськими іранцями (Реальні корені сунітсько-шіїтського конфлікту: поза міфом про стародавню релігійну ненависть, 2016).

Коріння протистояння Саудівської Аравії з Іраном сягають давніх часів, коли обидві держави вважали, що вони представляють усіх мусульман. Проте за такої постановки питання обидві держави не можуть претендувати на одну і ту ж позицію регіону та у світі загалом. Іранська революція 1979 року поклала кінець епосі «Західного Ірану» та започаткувала сувору релігійну диктатуру шіїтського спрямування. Іран намагався розбудити революційні спрямування та настрої і в інших країнах, які розпалили повстання на прикладі Ірану. Подібна поведінка Ірану в регіоні становила серйозну загрозу для сунітських саудівців, які серйозно впливали на регіон. Монархічний устрій, який панував у Саудівській Аравії, був доволі нестабільним та слабким, а його заяви на легітимність оперуються за рахунок релігії. Революція, яка відбулася в Ірані у 1979 році та привела до влади Рухоллу Хомейні, представляла народне повстання з антимонархічним спрямуванням, що становило загрозу та небезпеку для монарха офіційного Ряду. Баланс сил у регіоні почала змінювати «Арабська весна» – серія колективних вуличних протестів, революцій та внутрішніх військових конфліктів, які розпочалися на території Тунісу у 2010 році та тривають дотепер у деяких державах у регіоні Близького Сходу. Під час революційних рухів Іран та Саудівська Аравія намагалися підтримати вигідну для них гілку ісламу насильницькими методами, втручанням у різні конфлікти в гарячих точках регіону, що тільки підсилювало суніто-шіїтське протистояння (Сирія, Ліван). У більш слабких регіонах периферії Близького Сходу ці дві держави намагалися продемонструвати свою зверхність та патронаж відповідних релігійних течій, а в разі недовіри – загрожували або залякували протилежну сторону конфлікту. Такий спосіб маневрування та впливу за допомогою релігії був лише інструментом, який із плином часу перетворився на трагічну реальність політичного буття багатьох країн у регіоні (Попов, 2016: 84–86).

Висновки. Аналізуючи вищезазначене, можна дійти висновку, що регіон Близького Сходу є одним із найважливіших економічних, військових та стратегічних вузлів на політичній та географічній мапі світу. Боротьба за гегемонію між Іраном та Королівством Саудівської Аравії в цьому регіоні пов'язана

з неймовірними природними ресурсами (покладами нафтових родовищ, кольорових металів, руд), присутністю значної кількості сільськогосподарської сировини, різноманітних ринків збуту та стратегічним розташуванням країн. Важливу роль у політичному сенсі відіграє і релігійний чинник, який використовується зовнішніми гравцями, найголовнішим із яких є США, з метою отримання впливу в цьому регіоні.

Список використаних джерел:

1. Зинин Ю.Н. Первый год правления саудовского монарха Сальмана: некоторые итоги. *Международные процессы*. 2016. № 2 (16). С. 57–66.
2. Попов В.В. О суннитско-шиитских разногласиях. *Ежегодник ИМИ*. 2016. № 1 (15). С. 84–86.
3. Реальні корені сунітсько-шиїтського конфлікту: поза міфом про «стародавню релігійну ненависть». URL: <https://medium.com/@geroldhistory/реальні-корені-сунітсько-шиїтського-конфлікту-поза-міфом-про-стародавню-релігійну-ненависть-b8431b8de2b5>.
4. «Військово-технічне співробітництво країн Магрибу з країнами світу: можливості для України». Аналітична записка. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/nacionalna-bezpeka/viyskovo-tekhnichne-spivrobitnictvo-krain-magribu-z-krainami-svitu>
5. Населення Ірану у 2020 році. URL: <https://countrymeters.info/ru/Iran>
6. Ядерна угода з Іраном: багато країн задоволені. URL: https://www.bbc.com/russian/international/2015/07/150714_iran_reaction
7. «Арабська весна» триває? (2013). URL: https://bintel.org.ua/nash_archiv/arxiv-regioni/arxiv-blizkij-sxid/arxiv-inshij-vostok/arabskaja-vesna-prodolzhaetsja/
8. Купрейчук В.Ю. Вплив сирійського конфлікту на політичні процеси близькосхідного регіону: Actual problems of international relations. Release 124 (Part I). 2015.
9. Ватанка А. Ірано-Єменська гра: Чого прагне та не прагне Тегеран? 2015. URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/iran/2015-03-04/irans-yemen-play>
10. Чому Іран та Оман посилюють відносини? 2017. URL: <https://www.france24.com/en/20170712-why-iran-oman-strengthening-ties-gulf-diplomatic-crisis>
11. «Зовнішня політика ОАЕ». URL: <https://www.globalsecurity.org/military/world/gulf/uae-forrel.htm>

References:

1. Zinin Yu. N. Pervyj god pravleniya saudovskogo monarkha Salmana: nekotorye itogi. *Mezhdunarodnye processy* [The first year of the reign of the Saudi monarch Salman: some results. International processes]. 2016. № 2 (16). S. 57–66. [in Russian]
2. Popov V. V. O sunnitsko-shiitskikh raznoglasiyakh. *Ezhegodnik IMI* [Popov VV About the Sunni-Shiite differences. IMI Yearbook]. 2016. № 1 (15). S. 84–86. [in Russian].
3. Realni koreni sunitsko-shiitskogo konfliktu: poza mifom pro “starodavnyu religijnu nenavist” [The real roots of the Sun-Shiite conflict: the pose of the myth about “ancient religious hate”]. URL: <https://medium.com/@geroldhistory/реальні-корені-сунітсько-шиїтського-конфлікту-поза-міфом-про-стародавню-релігійну-ненависть-b8431b8de2b5> [in Russian].
4. “Viyskovo-tekhnichne spivrobitnictvo krayin Magribu z krayinami svitu: mozhlivosti dlya Ukrayini”. Analitichna zapiska [“Viyskovo-technical spivrobitnictvo provinces Magribu sivitu svitu: pozdlivosti for Ukraine”. Analytical note]. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/nacionalna-bezpeka/viyskovo-tekhnichne-spivrobitnictvo-krain-magribu-z-krainami-svitu> [in Ukrainian].
5. Naseleennya Iranu u 2020 roczi [The population of Iran in 2020]. URL: <https://countrymeters.info/ru/Iran> [in Russian].
6. Yaderna uгода z Iranom: bagato krayin zadovoleni [Nuclear agreement with Iran: many countries are satisfied]. URL: https://www.bbc.com/russian/international/2015/07/150714_iran_reaction [in Russian]
7. Arabska vesna» trivaye? (2013) [“Arab Spring” continues?]. URL: https://bintel.org.ua/nash_archiv/arxiv-regioni/arxiv-blizkij-sxid/arxiv-inshij-vostok/arabskaja-vesna-prodolzhaetsja/ [in Ukrainian].
8. Kuprejchuk V. Yu. (2015): «Vpliv sirijskogo konfliktu na politichni procesi blizkoskhidnogo regionu»: Actual problems of international relations. Release 124 (Part I).
9. Aleks Vatanaka (2015): («Irano-Yemenska gra»: Chogo pragne ta ne pragne Tegeran? [«Ірано-Єменська гра»: Чого прагне та не прагне Тегеран?]. URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/iran/2015-03-04/irans-yemen-play> [in English].
10. «Chomu Iran ta Oman posilyuyut vidnosini?» (2017) [“Why Iran and Oman reinforce their relations?”. URL: <https://www.france24.com/en/20170712-why-iran-oman-strengthening-ties-gulf-diplomatic-crisis> [in English]
11. «Zovnishnya politika OAE» [Foreign policy of UAE]. URL: <https://www.globalsecurity.org/military/world/gulf/uae-forrel.htm> [in Ukrainian].